

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Presupozycja w ontologii P. F. Strawsona

Author: Gabriela Besler

Citation style: Besler Gabriela. (1997). Presupozycja w ontologii P. F. Strawsona. "Nowa Krytyka" (1997, nr 8, s. 163 - 171).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Gabriela Besler

Uniwersytet Śląski

Presupozycja w ontologii* P.F. Strawsona

Strawsona teoria presupozycji sformułowana została w „Introduction to the Logical Theory” i tradycyjnie jest traktowana jako zagadnienie z zakresu logiki lub pragmatyki logicznej. Zadaniem artykułu będzie pokazanie miejsca presupozycji w ontologii Strawsona. Ontologię Strawson pojmuje jako badanie schematu pojęć (*scheme of concepts*) [Strawson 1994, s. 26–63], a ze schematem pojęć wiąże kategorię presupozycji [Strawson 1992, s. 24], bez jednoznacznego uchwycenia owego „powiązania”. Ponadto, w dwóch podstawowych pozycjach z zakresu ontologii: „Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics” oraz „Analysis and Metaphysics. An Introduction to Philosophy”, Strawson używa słów: *presuppose*, *presupposing*. Kontekst ich użycia nie wskazuje jednoznacznie przyjmowanego znaczenia¹ tych słów.

Plan artykułu przedstawia się następująco: 1) Rozważymy pięć interpretacji znaczenia słowa 'presuponuje', obecnego w ontologii

* Strawson uważa, że „metafizyka” i „ontologia” to terminy synonimiczne [Strawson 1992, s. 30; tłum. polskie s. 40–41]. W niniejszym tekście będziemy używać słowa 'ontologia' na oznaczenie działu filozofii Strawsona, który wychodząc od badania schematu pojęć, dostarcza nam pewnej wiedzy o tym, co jest.

¹ W niniejszym tekście znaczenie będziemy definiować jako konotację, czyli jako „zbiór cech właściwych desygnatom danej nazwy” (*Mała encyklopedia logiki*, s. 233).

Strawsona; 2) Postawimy pytanie: Czy czynność (pragmatycznego) szukania tego, co presuponowane ma związek z metodą ontologii Strawsona?

Interpretacje znaczenia słowa 'presuponuje' w ontologii Strawsona

Interpretacja pierwsza: W ontologii Strawsona słowo *presuponuje* przyjęte jest w znaczeniu synonimicznym ze znaczeniem słowa *presuponuje* z „Introduction to the Logical Theory”.

Strawson własności presuponowania (opisanej w „Introduction to the Logical Theory”) nie odnosi do wszystkich zdań języka. Własność ta nie odnosi się do zdań w sensie gramatycznym (*sentence*) ani do zdań w sensie logicznym (*proposition*). Nie odnosi się do zdań nie będących egzemplifikacją jednej z czterech form kategoriycznych Arystotelesa [Strawson 1985, s. 164, 166]². Z pozostałej grupy zdań wyłączone są zdania, których prawdziwość nie jest uzależniona od czasu i miejsca wypowiedzianego [Strawson 1985, s. 173–179] oraz zdania, które są prawdziwe nawet wtedy, gdy nie istnieje żadna sytuacja je egzemplifikująca [Strawson 1985, s. 164]. Oto przykład zdania opisanego typu: „Każde ciało, na które nie działa żadna siła porusza się ruchem jednostajnym prostym lub pozostaje w spoczynku” [Strawson 1985, s. 164].

Strawson własność presuponowania odnosi wyłącznie do stwierdzeń (*statement*), czyli zdań użytych przy różnych okazjach [Strawson 1985, s. 175]. Stwierdzenia te charakteryzują się następującymi cechami: są zależne od wypowiadających je osób; są prawdziwe (lub fałszywe) tylko wtedy, gdy istnieje sytuacja je egzemplifikująca; ich prawdziwość jest uzależniona od czasu i miejsca wypowiedzianego; negacja tych zdań jest równie możliwa [Strawson 1985, s. 176]. Przykłady stwierdzeń tego typu: „Wszyst-

² Zauważmy w tym miejscu, że w rachunku zdań kategoriycznych Arystotelesa za zmienne wolne postawić można było tylko nazwy ogólne i niepuste. Jeżeli tak, to każda nazwa ogólna, która posiadać musi (by była ogólną) co najmniej dwa desygnaty, w swej treści zawiera zdanie mówiące o istnieniu obiektu odpowiadającego podmiotowi zdania.

kie dzieci Jana śpią" [Strawson 1985, s. 173–175], „W tym pokoju nie ma żadnej książki, która by nie była napisana przez autora angielskiego" [Strawson 1985, s. 178–179]. Związek pomiędzy stwierdzeniem presuponującym a stwierdzeniem presuponowanym nie jest związkiem wynikania [Strawson 1985, s. 175].

Według Strawsona stwierdzenia opisanego typu posiadają następującą własność: Jeżeli stwierdzenie pretenduje do bycia prawdziwym (lub fałszywym), to wymaga prawdziwości stwierdzenia mówiącego o istnieniu podmiotu, o którym mowa w stwierdzeniu presuponującym [Strawson 1985, s. 176]³.

Proces szukania tego, co presuponowane, opiera się na redukcji logicznej (według formuły *modus tolendo tolens*): ze zdania warunkowego i jego następnika wnioskuje się o jego poprzedniku [Bocheński 1992, s. 103]. Schemat redukcji logicznej nie jest prawem logicznym, a więc otrzymana konkluzja nie może pretendować do bycia prawdziwą, co najwyżej do bycia prawdopodobną⁴.

W tym miejscu trzeba postawić następujące pytanie: czy ontologia Strawsona zbudowana jest ze stwierdzeń opisanego typu? Trudno twierdzić, że Strawson swe tezy ontologiczne charakteryzuje jako zależne od osoby, czasu i miejsca wypowiedziania. Z tej racji uważamy, że słowa: *presuposse*, *presupossing*, obecne na kartach dwóch wymienionych ontologicznych pozycji Strawsona: 1) albo nie oznaczają własności wymagania prawdziwości stwierdzenia mówiącego o istnieniu podmiotu, o którym mowa w stwierdzeniu presuponującym; 2) albo własność presuponowania przysługuje także stwierdzeniom, których prawdziwość (fałszywość) jest niezależna od osoby, czasu i miejsca wypowiedziania.

Tego problemu na razie nie potrafimy rozstrzygnąć.

³ Tym samym klasyczna teoria prawdy jest zastąpiona tzw. prawdą pragmatyczną.

⁴ Pomimo to wydaje się, że Strawson nie dopuszcza możliwości dojścia do fałszu we wskazywaniu na stwierdzenia presuponowane. A skoro tak, to czy nie trzeba przyjąć, że w procesie szukania tego, co presuponowane ma udział władza intuicji intelektualnej (opisana przez Arystotelesa)?

Interpretacja druga: W ontologii Strawsona słowo *presupposing* przyjęte jest w znaczeniu „zobowiązanie egzystencjalne”.

Interpretacja ta oparta jest na fragmentach z „Introduction to the Logical Theory”, gdzie własność stwierdzeń, która potem zostanie nazwana własnością presuponowania, wcześniej jest określana własnością „niesienia zobowiązań egzystencjalnych” [Strawson 1985, s. 164–165]. Opierając się na innych tekstach Strawsona trzeba powiedzieć, że synonimicznie wydaje się on traktować następujące zwroty: zobowiązanie egzystencjalne (*existential commitment*) [Strawson 1985, s. 164–165], zobowiązanie ontologiczne (*ontological commitment*, tłumaczone także jako zaangażowanie ontologiczne) [Strawson 1975, s. 2, 3; przekład polski s. 64–65], implikacje ontologiczne (*ontological implications*) [Strawson 1992, s. 34; przekład polski s. 44], założenia ontologiczne (*ontological assumptions*) [Strawson 1992, s. 34; przekład polski s. 44]. Jeżeli są to synonimy, to do każdego z nich musiałoby odnosić się następujące określenie implikacji ontologicznych: przez „implikacje ontologiczne” rozumie się implikacje na temat ogólnych typów rzeczy, o których sądzymy, że istnieją w świecie [Strawson 1992, s. 34; przekład polski s. 44].

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że „zobowiązanie egzystencjalne” to techniczny zwrot Quine’a⁵. Jeżeli jednak dla Strawsona szukanie tego, co presuponowane, to tyle, co szukanie „zobowiązań ontologicznych”, to Strawson tym zwrotem posługuje się w innym niż Quine znaczeniu. Quine „zobowiązanie ontologiczne” odnosi do logiki, Strawson – do istnienia w świecie. Interpretacja, zgodnie z którą czynność szukania tego, co presuponowane przyjęta jest w znaczeniu „zobowiązanie ontologiczne” rodzi wiele trudności.

⁵ Zaangażowanie ontologiczne (*ontological commitment*) logiki „wyraża się w stosowaniu kwantyfikatorów do zmiennych odpowiednio wysokiego typu. Gdy powiemy np. ‘dla każdego x istnieje (zbiór) Z , taki, że x należy do Z ’, to angażujemy się w sąd o istnieniu nie tylko indywiduów, lecz i zbiorów, czego nie czynimy, gdy poprzestajemy na logice pierwszego rzędu. Ową myśl, że akceptacji pewnej kategorii ontologicznej dokonujemy przez zastosowanie kwantyfikatorów do odpowiadającej kategorii zmiennych, wyraża znane powiedzenie Quine’a «istnieć to być wartością zmiennej związanej»” (*Mała encyklopedia logiki*, s. 161).

Nie jest więc dla nas jasne, czy tym samym Strawson odwołuje się do „Introduction to the Logical Theory”, gdzie presupozycja jest określana jako zobowiązanie ontologiczne, czy też zamierzał odwoływać się do filozofii Quine’a, ale zmienił znaczenie terminu technicznego Quine’a, jakim jest „zobowiązanie ontologiczne”.

Gdyby pójść śladem, zgodnie z którym presupozycja równa się zobowiązanie ontologiczne, a czynność szukania tego, co presuponowane, jest synonimiczna z czynnością szukania zobowiązań ontologicznych, to Strawsonowskie rozumienie „zobowiązania ontologicznego” jest zasadniczo rozłączne względem Quine’owskiego rozumienia.

Według nas trzeba by było wtedy przyjąć, że w „Introduction to the Logical Theory” presupozycja ma inne znaczenie, niż w „Analysis and Metaphysics. An Introduction to Philosophy”. Co by tę zmianę uzasadniało?

Interpretacja trzecia: W metafizyce Strawsona słowo *presupposing* przyjęte jest w znaczeniu odpowiadającym jednemu z wymienionych przez Arystotelesa przypadków użycia słowa ‘wcześniejszy’.

W „Kategoriach” Arystotelesa znajdujemy paragraf poświęcony analizie pięciu znaczeń słowa ‘wcześniejszy’. Może to, co nazywamy presupozycją w metafizyce Strawsona jest tylko przypadkiem jednego z wymienionych znaczeń słowa ‘wcześniejszy’? Arystoteles pisze:

„Jeżeli istnienie jednej rzeczy warunkuje istnienie drugiej, to ta, która w pewien sposób jest przyczyną istnienia drugiej może być nazwana wcześniejszą z natury [...] Istnienie człowieka pociąga za sobą prawdziwe twierdzenie stwierdzające jego istnienie. Bo jeżeli istnieje człowiek, to prawdziwe jest zdanie, za pomocą którego stwierdzamy, że istnieje człowiek. I na odwrót. Jeżeli jest prawdziwe zdanie stwierdzające, że człowiek istnieje, to człowiek istnieje. Prawdziwe twierdzenie nie jest jednak przyczyną istnienia rzeczy, ale jej istnienie wydaje się w pewien sposób przyczyną istnienia

prawdziwego twierdzenia: bo prawdziwość lub fałszywość zdania uzależniona jest od faktu istnienia czy nieistnienia rzeczy" [Arystoteles: „Kategorie”, 14a, 14b].

Czy szukanie tego, co presuponowane nie jest tylko szukaniem tego, co pierwsze⁶? Jeżeli tak, to dlaczego zamieniać słowo 'wcześniejszy' (w jednym ze swych znaczeń) na słowo 'presuponuje'?

Interpretacja czwarta: W ontologii Strawsona słowo *presupposing* przyjęte jest jako synonim potocznych słów: 'przyjmuje', 'zakłada'.

Interpretacja ta wydaje się być potwierdzona następująco: Gdyby wszędzie tam, gdzie Strawson pisze 'presuponuje' wstawić 'zakłada' lub 'przyjmuje', tekst byłby koherentny. W ten sposób postępują niekiedy tłumacze tekstów Strawsona na język polski, np. A. Grobler, tłumacz „Analysis and Metaphysics...” Pytanie jednak, czy w ten sposób nie uszczupla się treści?

Interpretacja piąta: W ontologii Strawsona słowo *presupposing* funkcjonuje jako ujawnianie założonego realizmu⁷ teorii ontologicznej.

Pomimo trudności z odczytaniem znaczenia słowa 'presuponuje', obecnego w metafizyce Strawsona, z kontekstu wynika, że Autor posługuje się tym słowem, by pokazać, że to, co on twierdzi, oparte jest na tezie stwierdzającej istnienie tego, o czym mowa. Wtedy 'presuponuje' znaczyłoby: nie ma sensu mówienie czegośkolwiek o czymkolwiek (co ma być prawdziwe albo fałszywe), jeżeli to coś nie istnieje. A więc u podstaw jego ontologii leżą tezy

⁶ Tu pojawiałyby się stary problem przyczyny i skutku, którego badania na razie się nie podejmujemy.

⁷ Przyjmujemy tutaj rozumienie realizmu według E. Gilsona: „Fakt, iż wszelkie istnienie jest mi dane w świadomości, bynajmniej nie implikuje tego, aby moja świadomość miała być przyczyną owego istnienia – ot podstawowa zasada realizmu, gdy się go określa w odniesieniu do idealizmu czy to metafizycznego, czy krytycznego”; „Był jest warunkiem poznania, a nie poznanie warunkiem bytu” [Gilson 1968, s. 47].

stwierdzające istnienie. Celem jego badań nie jest wyłącznie badanie schematu pojęć (jak to sugerują niektóre fragmenty), ale badanie tego, co istnieje czasoprzestrzennie.

Taką interpretację potwierdzałyby jeszcze sugestie tomistów egzystencjalnych. E. Gilson i M.A. Krapiec zauważają także tę własność zdań, którą Strawson nazywa presupozycją, z czego wyciągają wnioski co do realistycznego budowania filozofii⁸. To potwierdzałoby nasz wniosek (stawiany na innym gruncie): filozofii Strawsona nie można zarzucić braku realizmu, czyli braku badania rzeczywistości istniejącej.

Tutaj nie rozstrzygniemy sporu, która z wymienionych interpretacji znaczenia presupozycji w ontologii Strawsona jest właściwa.

⁸ „Zdania orzecznikowe na mocy swej struktury nie wskazują na realne, aktualne istnienie rzeczy (naturalnie w takiej metafizyce, w której przyjmuje się realne złożenie z istoty i istnienia w niektórych bytach). Zdania te, by były prawdziwe, presuponują zdania egzystencjalne, stwierdzające realne istnienie podmiotu, któremu przynależy w takim, czy innym relatywnym połączeniu dany orzecznik. Jedynie zdania egzystencjalne wskazują na realne, aktualne istnienie rzeczy” [Krapiec 1994, s. 126]. „Niektórzy logicy zauważyli, że pewne sady orzecznikowe zawierają sąd egzystencjalny, uzupełniający sąd predykatywny. Z punktu widzenia psychologicznego może to być prawda, ale wynika to z zasadniczej dwuznaczności słowa 'jest'. W sądzie 'Piotr czyta', tzn. 'jest czytający', właściwie jest mowa tylko o czytaniu Piotra, ale w sądzie tym jest równocześnie wyrażone i istnienie Piotra. Jest to jakby sąd podwójny, w którym pierwszy zawiera drugi: 'Piotr jest czytający' i 'Piotr istnieje'. Należy jednak wykazać – pisze Gilson – czy ta myślowa implikacja psychologiczna nie podlega jakiejś redukcji logicznej” [Krapiec 1994, s. 122–3]. E. Gilson pisze: „Jest całkowicie pewne, że w potocznym języku zdanie: 'Piotr jest chory' jest pełne egzystencjalnego znaczenia, nawet można by powiedzieć w dwojakim sensie. Wypowiadając bowiem takie zdanie, myślimy o Piotrze jako o istniejącym, i afirmujemy, że jest on chory, a przez to samo pojmujemy jego chorobę jako istniejącą istnieniem podmiotu, który cierpi. Taki jest niewątpliwie sens realny i jeśli tak można powiedzieć, sens ukryty tego rodzaju zdań. Z tego jednak dla logika nie wynika, czego dotyczy ten podwójny sens lub któryś z nich [...]. Jest niewątpliwą prawdą, że psychologicznego punktu widzenia, że wszelka afirmacja ma na względzie istnienie, ale nie można wprowadzać istnienia do logiki, jeśli nie chcemy mieszać porządków” [Gilson 1968, s. 278 i n.], [Krapiec 1994, s. 119–120].

Presupozycja jako metoda ontologii Strawsona

Pomijając trudności z określeniem znaczenia słowa 'presupozycja' w ontologii Strawsona, chcemy postawić inne pytanie: Czy szukanie tego, co presuponowane, ma związek z metodą badań ontologicznych Strawsona?

Woleński, autor tekstu „Metody filozofii analitycznej”, presupozycję nazywa metodą filozofii Strawsona. Metodę tę sprowadza on do analiz poprawności zdań języka potocznego, co jest tematem wczesnych tekstów Strawsona (dotyczących zagadnienia referencji). Tym samym Woleński nawet nie stawia pytania o presupozycję jako związaną z metodą ontologii Strawsona.

Natomiast Szubka (autor monografii o metafizyce Strawsona), chociaż nie pomija zagadnienia presupozycji w ontologii Strawsona, to nigdzie i w żadnym sensie nie nazywa ją metodą ontologii Strawsona. Szubka presupozycję w ontologii Strawsona rozumie jako wykazywanie związków pomiędzy typami pojęć [Szubka 1994, s. 56]⁹, co by sugerowało jednak jakiś związek z metodą ontologii. Może jest to fragment argumentacji transcendentalnej [Szubka 1994, s. 148–172].

Niniejszy artykuł przedstawił trudności związane z określeniem znaczenia słowa 'presuponuje', obecnego w dwóch ontologicznych książkach Strawsona. Pewne jest, że Strawson inne znaczenie nadał słowu 'presuponuje' w „Introduction to the Logical Theory”, a inne w „Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics” oraz w „Analysis and Metaphysics. An Introduction to Philosophy”. Nie jest dla nas jasne, jakie znaczenie ma to słowo w dwóch ostatnich pozycjach. Dlatego, jako rezultat naszych badań, formułujemy nieprecyzyjną, ogólną definicję presupozycji (jako słowa z zakresu ontologii Strawsona): szukanie tego, co presuponowane jest szukaniem ukrytych założeń, którymi mogą być: albo typy pojęć, albo stwierdzenie mówiące o istnieniu obiektu, o którym mowa w zdaniu presuponującym.

⁹ Taką definicję presupozycji sugeruje kontekst użycia tego słowa w artykule Strawsona z 1975 r. (s. 5, przekład polski s. 66).

Ponadto sformułowaliśmy pewne sugestie co do związku presupozycji z metodą ontologii Strawsona.

Nie potrafimy rozstrzygnąć, czy słowo 'presuponuje' (obecne na kartach ontologicznych pozycji Strawsona) funkcjonuje w tej ontologii jako ściśle zdefiniowana kategoria czy też jako słowo potoczne.

Bibliografia

- Arystoteles: *Kategorie*, [w:] tenże: *Dzieła wszystkie*. T. 1. Tłum. K. Leśniak. Warszawa 1990, s. 26–63.
- Bocheński J.M. 1992: *Współczesne metody myślenia*. Poznań.
- Gilson E. 1968: *Realizm tomistyczny*. Warszawa.
- Krapiec M.A., Kamiński S. 1994: *Z teorii i metodologii metafizyki*. Lublin.
- Mała encyklopedia logiki*, W. Marciszewski (red.). Wrocław 1988.
- Strawson P.F. 1992: *Analysis and Metaphysics. An Introduction to Philosophy*. Oxford University Press [*Analiza i metafizyka. Wprowadzenie do filozofii*. Przeł. A. Grobler. Kraków 1994].
- Strawson P.F. 1964: *Identifying Reference and Truth-Values*. „Theoria” vol. XXX, także [w:] tenże: *Logico-Linguistic Papers*. London (1971) 1977.
- Strawson P.F. 1987: *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics*. London. [*Indywidual. Próba metafizyki opisowej*. Przeł. B. Chwedeńczuk. Warszawa 1980].
- Strawson P.F. 1985: *Introduction to the Logical Theory*. London (1952, 1960, 1963).
- Strawson P.F. 1977: *Logico-Linguistic Papers*. London (1971).
- Strawson P.F. 1975: *Semantics, Logic and Ontology*. „Neue Hefte für Philosophie” nr 8, s. 1–13 [*Semantyka, logika i ontologia*. „Studia Filozoficzne” 1987, nr 11, s. 63–73].
- Szubka T. 1994: *Metafizyka analityczna P.F. Strawsona*. Lublin.
- Woleński J. 1989: *Kierunki i metody filozofii analitycznej*, [w:] *Jak filozofować*, J. Perzanowski (red.). Warszawa, s. 30–77.